

Kirjallisuutta – Litteratur

Att leva i en mobil värld och utopier om hållbarhet och ett lugnare liv

PIISPA, MIKKO (2022). *Liikkuvia utopioita, hidastamisen politiikkaa – tutkimus nuorista liikkeessä ilmastokriisin ajassa*, 215 s. Nuorisotutkimusseura, Åbo.

I sin doktorsavhandling behandlar Mikko Piispa konflikten som föds då det liberalistiska idealet om frihet och global rörlighet ställs mot klimatkrisen och tankar om stillhet och måttlighet. Utgångsläget är intressant på grund av motsättningen mellan dessa två vardagliga ideal som speglar en stor del av dagens ungas ambitioner och värderingar. Piispa dyker in i dilemmat genom två artiklar som behandlar intervjuer gjorda med surfare år 2016–2017 och två artiklar som baserar sig på intervjuer med unga klimataktivisterna år 2020. Ändringar i en avhandlingsprocess är förståeliga och trots att kopplingen till utopier ibland verkar vara en eftertanke, anser jag att Piispa i sin sammanfattning lyckats skapa en helhet som ger läsaren mer än två plus två. Avhandlingen ger en god översikt av de tankar som föds då ungas livsstil krockar med medvetenhet om klimatkrisen, hurdana ekologiska dimensioner denna moderna livsstil har och hur vardagliga utopier angående mobilitet kan leda till handlingar som kopplar samman intressen och värderingar.

För unga finländare är livet på resande fot inte längre bara en övergångsrit mot vuxenliv – det har blivit ett tecken på vad ett gott liv innebär. Unga uppmantras resa bland annat för att det bygger socialt kapital, nätverk, erfarenheter och kulturell förståelse. Dessutom bidrar resandet till individuell njutning. Resor anknyter till erfarenheter som möjliggör världsmedborgarskap samt både direkt och indirekt även till det internationella flödet av kapital. Mobilitet kopplas således även lätt till konsumtion, produktivitet och effektivitet. Samtidigt har dock det moderna samhället kört in i en kris och den allt snabbare och mer resurskrävande livsstilen vi blivit vana vid ställs inför en rörelse där långsamhet värdesätts (s. 180). Detta kontrasterande ideal om en rimligare livsstil, där man nöjer sig med mindre och satsar på annat än exempelvis karriär och bostadsköp, är ett sätt för unga att bemöta det maskineri som accelererar takten i samhället och klimatkrisen. Grupperna som Piispa intervjuade har mycket gemensamt i sitt förespråkande av en rimligare och lugnare livsstil (s.k. *downshifting*) men även vissa skillnader, vilket ger Piispa ett bredare perspektiv i sin forskning. Klimataktivisterna närmade sig exem-

pelvis problematiken från ett kollektivt perspektiv och med en större betoning på politik, medan surfarna tog ett mer individualiserat närmande som utgick från deras livsstil. I bägge grupper finns dock tydliga brister i genomförandet av detta rimligare, rättvisare och lugnare ideal – ett gap mellan handlingar och värderingar.

Klimatkrisen och coronapandemin är ett intressant par med tanke på gapet mellan handling och värderingar. Flygskammen som härstammar i diskussioner om klimatkrisen syns inte i statistiken över antalet utlandsresor, det gjorde däremot coronapandemin. Åren 2020 och 2021 satte sin prägel på avhandlingen, då mobilitetsparadigmet ställdes inför en yttre chock. Antalet utlandsresor som redan 2012 översteg en miljard (s. 29) sjönk drastiskt då hemmets väggar kom att utgöra gränserna för vardagen. Mobiliteten återhämtade sig dock snabbt och redan år 2022 var antalet utlandsresor nära tidigare nivåer. Även om den samhälleliga kontexten behandlas (s. 29–33), skulle en djupare genomgång möjligen kunnat ge Piispas analys nya dimensioner. Hur påverkade begränsningarna forskningen? Skulle exempelvis klimataktivisterna ha satt lika stort värde på frihet och mobilitet under normala förhållanden? Hur som helst verkar bara det mest akuta eller det som betraktas som personligt leda till konkreta handlingar. Mellan coronapandemin och kriget i Ukraina tycks klimatkrisen fallit i glömska. Detta kopplar självklart till frågor om ojämlikhet och ansvar: vem är det som orsakar problemet och vem tar konsekvenserna? Vem har möjlighet att

glömma? År 2018 gjorde 11 procent av världens befolkning en flygresa, men endast 4 procent av dem reste utomlands (s. 178). Vi kan (och bör) inte förvänta oss att världssystemet och det nuvarande läget mellan de mobila och de icke-mobila håller i sig. Antalet flygresor kommer sannolikt att stiga. Det är dags att utforska andra alternativ till mobilitetsparadigmet, och för detta har Piispa använt sig av utopier som metod.

Utopier föds i relation till det som är: dagens tankar, problem och förhoppningar. De reflekterar dock inte bara dagens världssyn; förmågan att tänka och drömma om något annat innebär i sig själv ett steg mot förändring. Utopi som metod är således konstruktiv. Detta behöver inte innebära en hel omställning av samhället eller att ta i bruk helt nya praxis, men det innebär en förståelse för utopiernas potential. Det är denna potential Piispa använder sig av för att analysera de upplevelser och data han införskaffat under sina intervjuer och

möten med unga. Iakttagelserna han gör angående klimatkrisen och mobilitet är lätta att förstå i sin vardaglighet och det blir tydligt för läsaren att klimatfrågorna får unga att bygga upp nya världar. Hur idealet om måttlighet och tanken om att sakta in går emot marknadslogiken och prestationssamhället behandlas dock rätt ytligt: i aktivisternas val att ta tåg i stället för flyg, surfarnas aspirationer till segelbåt eller deras väntan på den perfekta vägen.

Då Piispa utforskar kopplingarna mellan vardagliga utopier och sätt att förnya samhället mot ett långsammare paradig, kunde fokus på geografi ha bidragit till en bredare problematisering av mobilitet, ungas vardag och klimatkrisen. Att reducera analysen till hållbar turism och val av fortskaffningsmedel innebär att vi går miste om (en för mig intressant) fråga som Piispa ställer angående vem vi är och hur vi bör förändras (s. 50). Även om denna viktiga poäng behandlas ställvis i avhandlingen skulle det ha varit givande att utvidga tanken Piispa går in på då han skriver att ”en person som är mer rörlig, är nästintill ’mer människa’” (s. 48, övers. W.S.). Mobilitet har inte bara blivit ett sätt att värdera och kategorisera människor, det påverkar även hur vi förstår människan i världen: marklös och ständigt på väg. Att förstå sig själv i sina geografiska kopplingar är något vi behöver sätta mer vikt vid i dagens läge. Denna tanke nuddar Piispa vid i sin andra artikel där han funderar på hur livets, oljans och vattnets likviditet sammankopplas (s. 153–172) eller när han behandlar surfarnas koppling till havet och hur de är synkroniserade med havets rörelse (s. 90, 94). Han skriver dock att modernitetens likviditet innebär att sociala relationer är mer temporära och att individuella liv är mindre kopplade till tid och plats (s. 155). Den första poängen kan stämma, rörelse hör till livet och i dagens hektiska värld kommer även förhållanden att ändras i snabb takt. Men tanken att livet skulle vara mindre kopplat till tid och plats är något många geografer skulle motsätta sig. Snarare har vi blivit allt mer kopplade till de komplexa och vidsträckt nätverk där vi hör hemma, till den grad att vi kan prata om människans tidsepok, Antropocen.

Vad innebär det då att vara människa i denna tid och vilka följder har det för mobilitet och rumslighet? Världsmedborgarskap behöver inte betyda att flyga omkring utan att landa – att inte tillhöra en plats. Att ta tåg och båt är såklart ett konkret sätt att komma ner till marken, men för att lära känna vår plats på jorden behöver

vi troligen mer än så. Behovet av att sakta in handlar om mer än ett lugnare arbetsliv eller att ta segelbåt i stället för flyg; vi bör skapa tid att utforska våra relationer till andra. Såsom en av de intervjuade klimataktivisterna poängterar (s. 208) måste vi kritiskt begrunda de artificiella gränser vi dragit mellan människa och natur. Analysen angående detta förblir dock på en nivå där den alternativa (utopistiska) livsstilen som fötts som en reaktion till modernismen handlar om en möjlighet att fördjupa det ”individuella naturförhållandet”. Vi alla behöver inte ta oss till posthumanistisk geografisk teori, men det är problematiskt att unga personer tenderar att skilja på sin och världens framtid (s. 38), och att hot mot biodiversitet och klimatet inte mobiliserar aktivitet i den utsträckning som den personliga framtiden gör (s. 90). Detta såg vi även i jämförelsen mellan coronapandemin och klimatkrisen. Vi har glömt att dessa framtider aldrig varit separata: surfarna – vattenfolket – och hur de kommer samman med vågorna är ett tydligt tecken på detta.

Avhandlingens tema är troligen något många funderat över när det bär av mot flygplatsen, men problematiken bjuder även in en att stanna upp och fundera på människans roll i världen. Klimatkrisen präglar det moderna och snabba samhället vi lever i och det är viktigt att försöka hitta lösningar på gapet mellan värderingar och handling. Detta betyder inte nödvändigtvis ett liv begränsat till bondgården eller att alla skall hoppa av ekorrhjulet för att leva den postindustriella utopin. Vi måste dock kunna stanna upp och fantisera andra och bättre sätt att medverka till de förhållanden som binder oss till jorden. Geografin, som tyvärr har glömts bort i listan av vetenskapsgrenar som påverkat forskningen (s. 26), kunde ha gett värdefulla insikter angående rumsligheten av de fenomen som behandlas: globalisering, turism, jämlikhet och rättvisa samt klimatförändring. Forskning om ungas geografier kunde också ha bidragit till en mer djupgående förståelse för hur mobilitet påverkar ungas liv, inte minst under coronapandemin. Hur som helst kommer Piispa med flera insikter som kan vara värdefulla för geografer intresserade av mobilitet och hur ungas livsstilar kopplas till klimatprojektet och val i vardagen.

WILLIAM SMOLANDER

*Avdelningen för geovetenskaper och geografi,
Helsingfors universitet*

Ihmisen suhde eläimiin

HEIKKINEN, OLAVI (2021) *Herra vai palvelija – ihmisen suhde eläimiin*, 152 s. Mediapinta, Tampere.

Moni suomalainen maantieteilijä on eläkeläisenä jatkanut kirjallista tuotantoaan, usein hiukan eri muodossa kuin aktiiviuran aikana. Yksi heistä on entinen Oulun yliopiston luonnonmaantieteen professori Olavi Heikkinen (s. 1942). Hän jäi eläkkeelle vuonna 2007, ja on sen jälkeen julkaissut seitsemän kirjaa, muun

muassa Hailuotoon sijoittuvan romaanin *Edenistä länteen* (2012) ja omaelämäkerran *Elon tiellä – Nilsistä Ouluun* (2014).

Herra vai palvelija on taskukirja, jossa esitetään tie-teellisen täsmällisesti mutta helpollukuisesti monipuolinen yleiskatsaus aina ajankohtaisesta aihepiiristä, ihmisen suhteesta eläimiin. Heikkinen itse sanoo kirjaa hillityksi huudokseen luonnon puolesta. Tekijän poika Seppo Heikkinen on kuvittanut tekstin pelkistetyin viivapiirroksin. Runsaat viittaukset taustakirjallisuuteen lisäävät merkittävästi kirjan arvoa.